

Globális világgazdaság

A globalizáció kettős értelme:

- Emberiség időben egyre jobban egységesedő fejlődéstörténete
- Ezen folyamat kiteljesedése
 - 1970-es években kezdet (transznacionális vállalatok)
 - térben kiterjed + elmélyül
- eddig meghatározó területi egység az állam volt → most: globális + lokális szint felértékelődése

A globalizációt előidéző és egyben három legfontosabb – egymással szoros összefüggésben levő tényező:

a) a rendkívül gyors technológiai, kiemelten kommunikációs technológiai fejlődés

- előzmény: fordista termelési rendszer
 - nagyüzemi termelési mód, de a termelés nem elég összehangolt (raktárak, szerelősor)
 - meghatározó: ipar (GDP > 1/2)
 - nyersanyag → iparvidékek (koncentrált)
 - telepítő tényező: természeti erőforrás!
 - szuverén államok szintjén szerveződik
- Posztfordista termelési rendszer
 - automatizált gépsorok (PC-1982), összehangolt termelés (vonalkód, logisztika, just-in-time) - flexibilitás
 - domináns: szolgáltatás (GDP 2/3-a)
 - telepítő tényező: piac (globális világpiac) – térszűkítő technológiák
 - virtuális tér (tér-időhatárok megszűnése), K+F központok
 - hagyományos iparágak válságágotokká
 - pénzügy és üzleti szolgáltatások! (virtuális térből származó profit valós)
- első ipari forradalom: függésünk csökken az emberi izomerőtől – információs forradalom: függésünk csökken a szemünktől, fülünktől, agyunktól

b) a pénz szerepének és jelentőségének korábban sohasem tapasztalt felfutása

- lebegő árfolyamrendszer
 - 1944-Bretton Woods-i nemzetközi pénzügyi rendszer: rögzített árfolyamrendszer
 - IMF, Világbank
 - 1971-lebegő árfolyamrendszer (Nixon)
 - világméretű spekuláció alapja (spekuláció napi értéke: 2 billió USD)
 - valuta árát piac (kereslet – kínálat viszonya → piac határozza meg)
 - erős országok valutáinak kedvez
- adósságválság (fejlődő országok adósságállománya kb. 2 billió USD) – a világ egyik legfőbb globális problémája
 - elmaradottabb (köztük 1960-as évek elején felszabadult gyarmatok) + szocialista országok hitelfelvétele – bányászati célok
 - eladósodás folyamata csak 1970-es évektől gyorsult fel
 - kőolajárrobbanás: 1973: 4x, 1979-1980: 2x

- kőolaj-kitermelő országok bevétele ugrásszerűen megnőnek, ezt elmaradott gazdaságuk következtében a bankokban helyezték el, ami hitel-túlkínálathoz vezetett (olcsó hitelek időszaka)
 - fejlett tőkés országok nem képesek a tőkefelesleg felszívására (energiaárak drágulása), viszont a hitelkihelyezések miatt a kereslet megélnkül áruik iránt (1975-től)
 - adósságcsapda (kamatszint emelkedése, dollár árfolyamának emelkedése, külkereskedelmi cserearány rosszabbodása, világkereskedelem csökkenése, hitelszűke, tőkemenekülés)
 - kirobbanás: 1982 (Mexikó → Latin-Amerika)
 - kié a felelősség? (adósoknak egyszerre kellett volna növelni a keresletet, de a hitelfelvevő országok gazdaságpolitikája sem volt megfelelő)
 - újabb hitel csak akkor, ha megállapodnak az IMF-el a „stabilizációs”, a Világbankkal a „szerkezeti kiigazítási” programokban
- ↓
- alacsony jövedelmű országok globális rendszertől való fügésének elmélyítése+gazdaságuk megnyitása a tőkés társaságok gyarmatosítási törekvései előtt
 - IMF, WB kényszerítő ereje – Costa Rica (kisbirtokosi rendszer → nagybirtokok exportirányultságú termelése: élelem behozatal, külföldi adósság duplájára, DE „siker, mert eleget tud tenni adósságszolgálati kötelezettségeinek” (WB nem vállal felelősséget a hibáért)

c) a transznacionális vállalatok egyre növekvő világgazdasági szerepköre

- 1999: 63 000 db – 690 000 leányvállalat
- céljuk: világszinten a legalacsonyabb költségfordítás
- eloszlásuk egyenlőtlen:
 - anyavállalatok kb. 80%-a fejlett országokban
 - külföldi leányvállalatok 90%-a alacsony/ közepes jövedelmű országokban (Kína: 1/3)
- Transznacionális érdekek biztosítása - fontossági sorrend
 1. A piac bővülése
 2. A piac nagysága
 3. Profitkilátások
 4. Politikai és társadalmi biztonság
 5. Jogi és szabályozási környezet
 6. A munkaerő minősége
 7. Az üzleti infrastruktúra minősége és az üzleti környezet
 8. Az emberi és pénzügyi forrásokhoz való hozzájutás
 9. Bérköltségek
 10. K+K források és képességek
 11. Az állami kereskedelempolitika jellege
 12. A nyersanyagforrások közelsége és hozzáférhetősége
- multinacionális (többféle nemzeti identitás, integrálódnak a helyi gazdaságba) ↔ transznacionális (vertikálisan integrált beszállítói hálózatok) – fő irányvonal
- kaméleonok:
 - „állam nélkülivé válás” – kizárólag profitjukkal törődnek
 - ha adókedvezmény/ kutatási támogatás: nemzeti színek (Knorr-Bremse)

- világgazdasági jelentőségük: Global 500 (USA-180-185, Japán-100, Fro.-No.-UK-40) – többi ország megfelelő körülményeket teremt ezeknek
- Amerikai hegemonia
 - II.vh.-t megelőző gazdasági pangás → többet ne!
 - No., Japán veresége, Európa veszteségei → USA érdeke: minél nyitottabb gazdaság, amit uralhat
 - „Nagy Térség” koncepció: azon térségek, amelyeket gazdaságilag és katonailag uralnia kellene, hogy a lehető legkisebb nyomással biztosítsa a nyersanyagokat az ipara számára
 - két alapvető feltételezés:
 1. a meglévő tőkés gazdasági rend fenntartásához az USÁ-nak hozzá kell jutnia a világ erőforrásainak és piacainak többségéhez → hazai foglalkoztatás, exporttöbblet
 2. amerikai gazdasági modell elterjesztése → béke, jólét
 - többiek hogy ismétlik meg?
- Világot behálózó marketing:
 - TV (egyszerre milliók fejébe, egyöntetű látásmód – ízlés, műhold)
 - rockzene tv csatornája – öt földrész leghatásosabb ifjúságnevelője
 - zene régen a kamasz lázadás kifejezőeszköze → üzleti érdekek szolgálatába (ellenkultúra gátja)
 - iskolák (itt vetítik – jó)
 - Cél: olyan politikai kultúra, ahol tőkés társaságok érdekei = emberek érdekei
 - Fogyasztói kultúra – vállalatbarát fogyasztó (>1/2 a világ közoktatási ktg.-einek)
- A transznacionális vállalatok jövőképe:
 - Shell vezető közgazdásza (DeAnne Julius) – IMF hivatalos hírlevele – 3 elv
 1. teljes döntési szabadságot kell biztosítani a külföldi cégeknek abban, hogy a helyi piacon importtal avagy helyi termelő-létesítmény létrehozásával vesznek-e részt
 2. a külföldi cégeket a hazai vállalatokkal azonos jogszabályokkal kell szabályozni, és azonos jogokkal kell rendelkezniük
 3. a külföldi cégek számára meg kell adni a lehetőséget, hogy bármely olyantevékenységet szabadon végezessenek, melyet hazai vállalat is törvényesen végezhet

A globalizáció hatásai

a) egyenlőtlenségek növekedése

- első ipari forradalom: munkanélküliség → gyengébb népek gyarmatosítása – ma: koldusok, menekülttáborok (800 millió ember éhezik – 15%)
- világ kettéválása GDP 1980-1998: legfejlettebb országok: 18 000 → 26 000 USD
 - Kelet-Ázsia (kiv. Kína) : 1200 → 2500
 - Dél-Ázsia : 200 → 350
 - Latin-Amerika: 3300 → 3400
 - Nyugat-Ázsia: 6200 → 3500
 - Afrika: 800 → 650
 - legelmaradottabb: 300 → 250
 - Kelet-Európa: 2200 → 1200
- ahol csökkent/ stagnált: 3,5 Md fő

- világ népességének 20%-a – jövedelem 82,7%-a + 20%-a – jöv 1,4%-a (pezsgőspohár, 1992)
- b) *globális környezeti válság*
 - szegények környezet iránti kötelességtudata kisebb? – de emberi fogyasztás hol több
 - 2010. fosszilis energiahordozókból származó CO₂ kibocsátás: 4t/fő/év (USA: 19,5 t/év)
 - 24 km autó
 - 50 km busz
 - 65 km vonat
 - 10 km repülő
 - gyalogosoknak fényűzésnek tűnik!!!
- c) *gazdasági növekedés határai*
 - cowboy módra gazdálkodunk egy úrhajóvá lett világban:
 - túlterheli az életben tartó rendszereket
 - éles versenyt teremt
 - ↓
 - iparosítás meghaladja az egyes országok erőforrásait → gyarmatosítás
 - Növekedés illúziói: GNP erre nem túl jó mutató
 - a háztartások és a közösségek pénzzel nem mérhető társas gazdaságából bizonyos tevékenységek áttolódása a pénzzel mérhető tevékenységek szférájába
 - a természeti erőforrás készletek – erdők, állomány, olaj-és ásványkincs tartalékok – kimerítése messze ezek megújítási rátája felett
 - növekedés következményei elleni védelemmel kapcsolatos költségek – hulladék elhelyezése, olajszennyezés megtisztítása, környezeti ártalmak miatti megbetegedések kezelése, árvizek utáni újjáépítés, WTC

Az állam és a transznacionális vállalatok kapcsolata a globális világban

- helyi gazdaságok előnyei
 - helyi normákhoz könnyebben alkalmazkodik
 - helyi kötődés – érdekeltek a jövőjében
 - oktatási rendszer – munkások
 - infrastruktúra
 - ↑
 - városi villanegyedek, külön minőségi szolgáltatásokkal – szigetek
- transznacionális vállalat jutalmaz, mert:
 - őserdők letarolása
 - munkaerő megtakarítás
 - mérgező hulladék
- Adam Smith: az készíti a vállalkozókat helyi befektetésre, hogy képtelenek tőkéjük lakóhelyüktől távoli felügyeletére, DE ma telefon, fax, számítógép, repülő
- Egyenlőtlen verseny
 - vezető nemzetállamok rangsorába a transznac. vállalatok előkelő helyen férkőznek be (GDP): 1. USA 9883 USD, 2. Japán 4677, 3. No. 19870, 4. UK 1413, 5. Fro. 1287, 20. Svédo., 21. Exxon Mobil 210 (olaj), 22. Töröko., 23. Wal-Mart Stores 193, 24. Aut., 25. General Motors
 - GM árbevétele = Tanzánia, Etiópia, Nepál, Banglades, Zaire, Uganda, Nigéria, Kenya, Pakisztán = 500 mó fő (1992)

- o Föld 3 leggazdagabb emberének a jövedelme = 43 legszegényebb ország GNP-je

A transznacionális vállalat		Fogadóország	
<i>Kényszerítő tényezők</i>	<i>Hatalmi tényezők</i>	<i>Kényszerítő tényezők</i>	<i>Hatalmi tényezők</i>
Világ gazdasági konkurencia	Technológiai fejlettség	A világ gazdaságba történő integrálódás	Hazai piac
A fogyasztópiac növelése	Vállalati menedzsment módszerek	Az országok közötti verseny a külföldi befektetőkért	A természeti erőforrások tulajdona
A gazdasági tevékenységek koncentrációja	Tőke	Eladósodás és költségvetési problémák	Humán tényezők
	Exportálási lehetőségek teremtése	A nemzetgazdaság függése a külföldi befektetőktől	Infrastruktúra
	Foglalkoztatási lehetőségek	Politikai instabilitás	Politikai környezet
			Gazdaságpolitikai irányvonal

- Érdekeik érvényesítése: Világkereskedelmi Szervezet (WTO, 1995, 137 tag)
 - o Cél: nemzetközi normák harmonizációja (tagországok bepanaszolhatók)
 - o Eljárás indítható (pénzbüntetés/ kereskedelmi szankciók)
 - ország saját erőforrásainak exportjának korlátozása tisztességtelen kereskedelmi tevékenység
 - helyi ny.a. helyben való feldolgozása a foglalkoztatottság érdekében
 - helyi befektetők kedvezményezése
 - o egészségügyi és biztonsági előírások és szabványok
 - o nemzetközi szabadalmi jogvédelem: genetikai jogvédelem → monopoljogok egy-egy vetőmagfajtára – eddig vetőmagnak tették félre a termés egy részét
- „A gazdasági globalizáció kiveszi a hatalmat a közjóért felelős kormányok kezéből és egy maroknyi tőkés társaság – multinacionális és transznacionális vállalat és pénzügyi intézmény kezébe juttatja, melyeket egyetlen kényszerítő erő mozgat: a rövidtávú pénzbeli nyereségre való törekvés.” (Korten)
- kijátssza az államokat egymás ellen, ennek eszközei:
 - o transfer prices árrendszer
 - o double-dip leasing (adóleírási szabályok különbsége)
- Dél-Afrika tönkretétele:
 - apartheid miatt „alulkölcsönzött”
 - Világbank nagy hitelt ajánl a fekete körzetekben lakásépítéshez
 - 3 alternatíva
 - hitel → import → gyorsan új lakás (import, külföldi vállalkozók) → hazai gazd. csekély hatás + deviza kell visszafizetéshez → export növelése, ami fehér cégeket hozza előnybe (versenyképesség) → közszolg. csökken
 - hitel → fehér vállalatok, de hazai ny.a., foglalkoztatás → átmeneti munka, fehérek gazd. fellendül → fekete gazd. Továbbra is függ + deviza kell
 - helyi pénzalapok, képzés, kis fekete cégek támogatása → olcsó lakások (önerő, anyagok itt is vannak)

- Ohmae tanácsa: csatlakozzanak a globális tőkés társaságokhoz a kormányzatok a fogyasztók meggyőzésénél, hogy lényegtelen, hol gyártottak egy terméket (termelési ktg. ár 25%-a + marketing, járulékos tevékenységek, raktározás, kiskereskedelem)
- gazdaság fejlődésére két elmélet
 - internalista (Rostow): minden állam ugyanazt a fejlődési utat járja be (tradicionális- take off- magas szintű tömegfogyasztás)
 - externalista: duális gazdasági szerkezet (dezintegrált gazdasági szerkezet) – két elkülönült szektor: tradicionális (saját belső fejl., gyarmatosítás nélkül) ↔ modern
- ↓
- pl. Japán – Fülöp-szigetek: rézkohászati üzem → gáz- és szennyvízmisszió, helyi vízellátó rendszerek szennyezése, halfogás mennyisége + rizshozam csökken, felső légúti megbetegedések, veszélyes munka, kormány fizeti vissza a kölcsönt → szegények támogatása?, környezetvédelem?
- Közösségi és tőkés érdekek szembekerültek:
 1. Mexikó – USA (összeszerelő üzemek)
 - USA piacára
 - Átlagos órabér: 1,64 USD (↔ 16,17 USD)
 - független szakszervezet tiltva
 - környezetvédelmi rendeletek laza végrehajtása
 2. Dél-Karolina: BMW telephely
 - olcsó munkaerő
 - alacsony adók
 - mérsékeltebb szakszervezeti aktivitás
 - állam 36,6 mó USD-ért vásárolt területet → évi 1 USD-ért vállalatnak
 - állam kiképzzi az új munkásokat
- Nike: termelés nagy része Indonéziában, ár (USA, Eu.): 73-135 USD, anyag: 5,6 USD, munkás: 15 cent/óra, nincs szakszervezet, túlóra sokszor kötelező, hadsereg sztrájk leverésére, Michael Jordan: reklám- 20 mó USD (>összesített munkás fizetés)

Megoldási javaslatok

- civil társadalom szerepe jelentős!
 - Előnyük: formális szervezeti struktúra hiánya
 - Pl.: Brazília – állampolgári Akció a Nyomor Ellen és az Életért (16 év feletti lakosság 10%-a)
 - 156 millió lakosból 32 millió éhezik
 - közép/felső osztály tagjainak egy-egy éhező ember (kezelhető, közvetlen)
- politikai élettereink visszaszerzése
 - összes társasági adómentesség megszüntetése, amely a közoktatással, jótékonyssággal, politikai szervezettel kapcsolatos
 - igazi törődés: biztos munkalehetőség, környezetvédelem, törvény, adó → fizetésből jótékonyosság
 - negatív kampány (politikai célú TV-hirdetések, összköltségét korlátozni kellene, közalapok+egyéni hozzájárulások)
- kulturális életterünk visszaszerzése
 - reklámra 50%-os adó + iskolát reklámmentes övezetté
- gazdasági élettereink visszaszerzése
 - elsődlegesen kis családi vállalkozások, munkástulajdonú vállalatok
 - nagyvállalatoknak nyújtott támogatások megszüntetése

- termelőeszközök kézbentartását olyan intézmények, amelyek a közösségnek felelősek
- pénzügy tranzakcióra kivetett 0.5 %-os adó (nagyon rövid távú spekulációt nem teszi lehetővé)
- dolgozói és közösségi kivásárlási lehetőség (bezárás/fuzionálás előtt elővásárlási jog kedvező feltételekkel)
- adóátcsoportosítás – alapelv: olyan tevékenységekre kell kivetni, amelyek károsak a társadalomra/környezetre (erőforrás-kivonás, környezetszennyezés, import, reklámozás) – takarékosagra ösztönöz, szállítási költségek emelkedése, piacok helyivé válása, tömegközlekedés, környezetvédelem
- éves nyereség-adó: minden évben nyereség részvényeseknek – adóparadicsomok kiküszöbölése
- szellemi tulajdon – védett információs monopólium csak addig, amíg a beruházások költségei megtérülnek + valamennyi profit (kimeríthetetlen, szabadon megosztható erőforrás) – közérdek elsőbbsége
- garantált jövedelem – alapvető szükségletek kielégítéséhez (fedezete: katonai kiadások, luxusfogyasztás, magas jövedelem)
- progresszív adók + tisztas életvitelhez szükséges adó megszüntetése (alapvető élelem, ruházkodás, oktatás, szórakozás)
- fizetett foglalkoztatás elosztása – munkahét csökkentése
- előbbiek: helyi körülményektől függően eltérőek lehetnek
- globális szintű intézkedések is szükségesek
 - alacsony jövedelmű országok nemzetközi adósságterheinek csökkentése (ok: védtelenné eszi őket)
 - a transznacionális kereskedelem és beruházások szabályozása (országoknak jog, hogy szabályok és normák előírására - mint meghívott vendég)
 - környezeti erőforrások figyelése-ellenőrzése
- ha a vállalkozások helyi jellegűvé válnak → kormányzás is helyivé tud válni

Kérdések

- globalizáció az egyéb területeken (kutatás, kultúra)
- milyen tényezők segítik elő
- milyen előnyei vannak